

Professor Brusewitz — liksom andra författare på samma linje — lär snarare mena en annan sak. De är oroliga för dels att idédebatten, som det från liberal synpunkt är naturligt att tillerkänna ett egenvärde, skall slappna, dels att detaljgranskningen av regeringens handlingar skall bli mindre effektiv. Dessa farhågor förefaller starkt överdrivna. Docent Håstad har nyss i Svenska Dagbladet framhåvt den livliga idédebatten i Schweiz; professor Brusewitz själv har tidigare skrivit om schweizarnas stora politiska intresse. Det är svårt att förstå varför debatten på detta högre och allmännare plan skulle försvagas genom samarbetet i regeringen. Starkare fog har tanken att kontrollen över regeringen från riksdagens sida kunde bli lidande. Här kan dock erinras att denna kontroll redan hos oss är högst ineffektiv och att under en samregering partibanden skulle bli mindre tyngande och den enskilde riksdagsmannens självständighet därför större. Slutsatsen blir i varje fall på denna punkt att i stort sett systemet med samregering kan antas vara överlägset; vad som försvagas är blott den rent partipolitiskt bestämda, genom maktförhållningens dominans i regel alltför tillspetsade debatten.

Enligt vissa inlägg skulle en samregering bli stark, kanske alltför stark, enligt andra svag. Även på denna punkt är de använda orden mångtydiga. Med en stark regering kan menas helt olika saker, en regering som helt behärskar sitt parti, en regering som bakom sig har en stark riksdagsmajoritet, en regering med stor folklig auktoritet, en regering med hög kompetens, en regering som genom medlemmarnas enighet kan uppträda fast och samlat. Det skulle föra för långt att ur alla de synpunkter som dessa definitioner antyder gradera de olika regerings-typernas styrka; läsaren kan lätt utveckla resonemanget. Här skall främst betonas att en samregerings förmåga att genomdriva sina förslag väsentligen beror på att dessa kan antas innefatta för partierna acceptabla kompromisser, icke på att riksdagsmännen känner sig bundna av partiståndpunkter; bundenheten till partiet måste antas bli mindre då ingen riksdagsgrupp helt identifierar sin egen framgång med regeringens. Om en majoritetsregerings eller en samregerings förslag är mest framgångsrika i representationen kunde i viss mån belägas genom en — såvitt bekant icke existerande — jämförelse mellan exempelvis schweiziska och engelska förhållanden. Att en samregering ur solidaritetssynpunkt kan väntas vara svagare än en partiregering är givet — det ligger i själva begreppet —, men även inom samregeringar utbildas ofta en stark sammanhållning, varmed

stundom följer konflikter med representationen.

Särskilt docent Heckscher har pekat på de svårigheter som kan nämnas tekniska. Hur skall man undvika att socialistisk politik förs inom ett departement, konservativ politik i ett annat, att partierna inte systematiskt söker sak med de andra partiernas ministrar osv. Här finns utan tvivel beaktansvärda svårigheter; att de lyckligt kan övervinnas visar det schweiziska exemplet; hur de skall övervinnas kan därför närmare diskuteras, om anslutning vinnes till själva samregerandets princip. Såsom professor Herlitz understrukit är det nödvändigt att godta möjligheten av öppet redovisade skiljaktigheter i regeringen; det krävs också, såsom förut antytts, ett lossande av handen mellan ministrarna och deras partikamrater utanför regeringen.

De sakliga invändningar mot samregeringstanken som framgått ur debatten är på flera punkter grundade, men i intet hänseende avgörande; betecknande är att de i regel framställts av vetenskapsmän som i princip ansluter sig till reformkravet. Det starkaste motståndet mot detta krav synes vara betingat av helt andra faktorer: dels det oreflekterade fasthållandet vid en traditionell parlamentarisk ideologi, dels partiernas oro för att genom ett yrkande på samverkan i framtiden förlora en taktisk fördel i nuet. Men om denna fråga kan med full rätt sägas att den står över partierna.

D. N

5/8 1947

## Debatt kring statskicket. Folkomröstning

Frågan om införande av ett verkligt folkomröstningsinstitut i vår författning borde, tycker man, snabbt kunna komma över den preliminära debattens stadium. Socialdemokraterna har sedan åttonden folkomröstningen på sitt program; rimligen kan väl inte härmed menas blott ett godtagande av den form av referendum som vi redan har. Högren uttalade sig förra året uttryckligen för en utvidgning av institutet. För några dagar sedan anslöt sig folkpartiets främste man till samma tanke. Att de tekniska svårigheterna inte är oöverkomliga bestyrks av den starka opinion för institutet som kommit till uttryck på statsvetenskapligt håll. Under dessa förhållanden synes saken mogen att uppstå till definitiv utredning, en utredning som underlättas men icke kan ersättas av den undersökning som ägde rum i början av 1920-talet.

De starka skäl som talar för denna reform kan inte på någon punkt anses rubbade av de invändningar som framförts under den senaste tidens debatt. Den allmännaste av dessa invändningar har formulerats av professor Alf Ross: folkomröstningsinstitutet hör samman med en annan variant av demokratisk ideologi än den nordiska. Genom detta påstående uttrycks dock endast på ett något mera invecklat sätt det enkla förhållandet att folkomröstningsinstitutet praktiskt taget saknas i de nordiska författningarna. Men något skäl mot dess införande utgör satsen inte. Då professor Lagerroth, den konstitutionella kontinuitetens beundrare och väktare framför andra, är för folkomröstningsprincipen, finns ingen anledning till oro på denna punkt.

Den egendomligaste synpunkten kommer från Aftontidningen. "Det vi kallar för opinion eller folkmening är strängt taget en fiktion, ett fantasifoster"; därför bör inte folkomröstning komma i fråga. Nära till hands ligger att i denna tes se ett försök till nedgörande kritik av demokratin. Så allvarligt bör man dock icke ta satsen. Satsen oroar endast genom sin lillgamla förnumstighet; den är ett vittnesbörd om de insikter som nås genom en nypa Hägerström eller genom andra metoder att komma från rent förvetenskapliga tankevanor. Om folkviljan är en fiktion, vilket naturligtvis från en viss synpunkt låter sig sägas, är detta fallet lika väl vid valen som vid folkomröstningarna; med den här diskuterade frågan har reflexionen därför intet att skaffa. Den föranleder blott förvåning över att Sveriges största socialdemokratiska tidning löser ett allvarligt problem med sådana funderingar.

Rimlighetens område nås med påpekandet att vissa folkomröstningar givit ett tvivelaktigt resultat; en författare i Arbetet påpekar exempelvis att reformer i Schweiz vid några

tillfällen hindrats under lång tid genom folkets negativa ställningstagande. Här måste två erinringar göras. Först och främst att referendum i egentlig mening — folkomröstning rörande ett av representationen antaget förslag — alltid måste leda till att förändringar uppskjuts i de fall då folket har annan mening än representationen. Ett folkveto kan emellertid verka i både radikal och konservativ riktning; även reaktionära beslut kan undanröjas och har på detta sätt undanröjts. Och genom folkinitiativ — på en minoritets begäran anordnade omröstningar — kan folket sättas i tillfälle att besluta lagar, dvs. förändringar, mot representationens vilja. Än viktigare är att ett institut som detta inte bör vare sig upphöjas eller nedsättas på grund av att det i ett eller annat fall verkat i enlighet med eller i strid mot iakttagarens subjektiva önskan. Det anses inte förnuftigt att kräva riksdagens eller regeringens avskaffande därför att de stundom beslutar på ett sätt som vi anser olämpligt. För en schweizare — det bör understrykas — ter det sig lika orimligt att avskaffa folkomröstningen som att avskaffa representationen.

Professor Ross och andra har med all rätt påpekat att folkomröstningar i vissa frågor är olämpliga och att svårigheter föreligger vid institutets utformning. Men här uppstår sannerligen inga olösliga problem. Utrikesfrågor, som hr Ross särskilt talar om, kan helt enkelt uteslutas från omröstning. Det är icke alls behövt, såsom en tidning förutsätter, att omröstningen blott gäller ett förslag i en viss fråga; flera alternativ till lösning kan framläggas, och så sker ofta både i Schweiz och i de amerikanska delstaterna. Att småfrågor kommer före vid en omröstning är lätt att undvika genom stränga krav för en omröstningsbegäran framställande. Bestämmelser och erfarenheter från främmande länder ger oss ett rikt material att bygga på vid den tekniska utformningen.

Folkomröstningsinstitutets allmänt uppfostrande betydelse understryks auktoritativt av professor Brusewitz: "Medborgarnas individuella ansvar, känslan av förpliktelse att sätta sig in i de på dagordningen stående frågorna stimuleras. Det politiska självmedvetandet höjs." Denna uppfattning, som såvitt bekant delas av alla forskare på området och som ständigt framhålls av schweizarna själva, synes väga tyngre än den allmänna skepsis som en resenär efter några dars resa i Schweiz givit uttryck åt.

Slutligen: de förslag om samregering och folkomröstning som Dagens Nyheter sökt aktualisera antyds stundom vara utslag av partitaktiska spekulationer. Kritikerna tycks ha svårt att klargöra vari dessa spekulationer skulle bestå, men detta hindrar dem ej att ge uttryck åt sina misstankar: här ligger en hund begravnen, men jag kan inte hitta den. Det är emellertid fåfängt att söka efter hunden. Den enda punkt på vilken samregering och folkomröstning kan anses för ögonblicket gynna de antisocialistiska partierna är helt enkelt den självklara och öppet erkända, nämligen att reformerna kan antas skapa större respekt för minoriteten. Och det är, eller var

åtminstone för några år sedan, inte någon speciellt borgerlig tankegång. Ingen har klarare och bestämde än Per Albin Hansson betonat att demokrati är uppörelse mellan skilda grupper, icke naked majoritetsstyre. Det vore, heter det i ett för Hansson typiskt uttalande, nödvändigt med "en fördjupad känsla för de demokratiska förpliktelseerna, till vilka i första hand hör en redlig vilja till samarbete för allmänt väl".

Viljan till uppörelse är nödvändig för folkstyrelsen; vid ett tillfälle gynnas därigenom vissa partier, vid ett annat tillfälle deras motståndare. Önskan att förbättra och befästa demokratin är för dem som verkar för de nu diskuterade reformerna det enda väsentliga.